

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені ПЕТРА МОГИЛИ**

**Лісовський Володимир Миколайович**

УДК 353:911,3:32

**ЦЕНТР-ПЕРИФЕРІЙНІ ВІДНОСИНИ В ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ  
СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ З ПОЗИЦІЙ ПРОСТОРОВОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

**АВТОРЕФЕРАТ**  
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата  
політичних наук

Миколаїв - 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Миколаївському державному гуманітарному університеті імені Петра Могили.

**Науковий керівник:** доктор історичних наук, професор **БАГМЕТ Михайло Олександрович**, Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили, завідувач кафедри державної політики і менеджменту, проректор з науково-педагогічної роботи та питань розвитку

**Офіційні опоненти:** доктор історичних наук, професор **КОТЛЯР Юрій Вадимович**, Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили, завідувач кафедри історії

кандидат політичних наук **УЗУН Юлія Вадимівна**, Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, доцент кафедри історії та світової політики

Захист відбудеться \_\_\_\_ 25 січня 2008 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.053.01 в Миколаївському державному гуманітарному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили (54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10).

Вчений секретар  
Спеціалізованої вченої ради

Іванов М.С.

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Останнє десятиріччя XX ст. по-новому поставило проблему центр-периферійних відносин. Розглядаючи територію, як одну з основних ознак будь-якої держави чи політико-територіального утворення, варто підкреслити, що будь-які периферійні, навіть маргінальні території при певних обставинах можуть виступати центрами політичних інновацій, місцями накоплення потенційної соціально-політичної енергії. Бінарна система «центр-периферійних відносин» відноситься до числа найважливіших структуроутворюючих наукових категорій, які фіксують координати суспільного розвитку, сценарії розвитку політичних систем. Вивчення еволюції й форм концептуалізації просторово-часових параметрів системи «центр-периферія» стосується фундаментальних вимірів людського світу, що розглядаються в політичних дискусіях, сторони яких відстоюють такі протилежні параметри: «верх» і «низ», «центр» і «окраїна», «поверхня» і «глибина», «далекість» і «близькість», «випередження» і «відставання», які фіксуються на рівні повсякденної свідомості. Це просторові категорії «повсякденною, «природною онтології».

Місце розташування України у Європейському та й світовому сприйнятті зумовило автора дисертації розглянути українські державотворчі проблеми в контексті центр-периферійної диференціації (визначення параметрів та рівня симетрії-асиметрії) геокультурного, соціально-політичного, адміністративно-територіального, інституційного, економічного простору. Відродження української державності природно актуалізувало питання переосмислення поняття «периферії» й її політичних можливостей. Політична реальність наочно продемонструвала соціально-політичну та історичну ситуативність «центр-периферійних» відносин. Роки «реформ» в Україні продемонстрували взаємозалежність змін на макро- і мікрорівнях. Сучасні внутрішньодержавні відносини між «центром» і «периферіями» обумовлюють динаміку політичної ситуації в Україні.

Аналіз процесу формування геоекономічних і геополітичних структур, що визначають симетрію регіонального розвитку України, необхідний для розробки адекватних конкретній регіонально-управлінській ситуації засобів прямого й непрямого впливу на основні форми регіонального розвитку. Еволюція економічних, культурних і політичних структур у межах територіальної системи пов'язана зі становленням метаобразу простору, який обумовлює процес формування політичної ідентичності і символічного орієнтування в просторовій сукупності. Таким чином, дослідження історико-територіальних та геокультурних аспектів центр-регіональних складових і противаг надає змогу державотворцям та вченим глибше пізнати сутність сучасних політичних процесів в Україні.

Актуалізація даної проблеми викликана й іншими специфічними чинниками, оскільки вирішення сучасних міжнародних і внутрішньодержавних проблем безпосередньо залежить від просторової ідентифікації територіального утворення в широкому часовому і культурно-політичному діапазоні. Такими проблемами є: формування світової економічної системи з глобальним розподілом праці, що призводить до втрати або послаблення суверенітетів; національне самовизначення в нових геопросторових координатах: регіонах, блоках; проблема системного впровадження євростандартних принципів регіоналізму та децентралізації в умовах об'єктивної інтеграції та глобалізації; проблема економічної та адміністративно-територіальної асиметрії в унітарних країнах та ін. Сьогодні стає все більш очевидним,

що від ефективної наукової розробки даної проблеми вченими України, вироблення чітких рекомендацій і пропозицій у прямій залежності знаходяться питання успішної подальшої розбудови українського демократичного суспільства з утвердженими гарантованими механізмами національної єдності та територіальної цілісності.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дане дисертаційне дослідження виконано в контексті планової науково-дослідної теми кафедри політології Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського і є складовою частиною комплексної проблеми «Політичні, соціально-економічні та етнонаціональні процеси і внесок визначних громадсько-політичних діячів у розвиток південного регіону України» Миколаївського центру політичних досліджень, що діє при Миколаївському державному гуманітарному університеті ім. Петра Могили. Державний реєстраційний номер проблеми 0103U008821.

**Мета і завдання дослідження.** Виходячи з актуальності теми та зважаючи на недостатній ступінь її розробки в політологічній науці, автор на основі вивчення широкої джерельної бази, вважає, що метою дослідження є комплексний аналіз чинників, які впливають на характер формування і функціональну специфіку центр-периферійних відносин у процесі адміністративно-територіального розвитку держави з позицій політико-територіальної ідентифікації локальних спільнот щодо геокультурного центру. Логіка поставленої мети визначила такі завдання дослідження:

- визначення концептуальної трансформації предмета та аналізування політичного значення теорії центр-периферійних відносин;
- реконструювання моделі устрою адміністративно-територіальних систем з позицій центр-периферійних (регіональних) відносин;
- розгляд впливу теорії суверенітету на функціональну специфіку центр-периферійних відносин;
- обґрунтування місця соціокультурних чинників в оформленні образу територіально-політичного утворення;
- вивчення особливостей інституалізації ідентичності в процесі конструювання територіально-політичної системи;
- дослідження специфічного процесу формування територіально-політичного устрою України;
- виявлення та систематизування геокультурних образів України як територіально-політичного утворення;
- класифікування ієрархії просторових ідентичностей у регіональному розвитку України;
- охарактеризування якостей геокультурного та гео економічного простору України з позиції центр-периферійних відносин у межах адміністративно-територіального устрою;
- окреслення легітимних пропозицій, спрямованих на посилення ефективності державних заходів, спрямованих на ліквідацію регіональної асиметрії та подолання відцентрових тенденцій.

**Об'єктом дослідження** є процес трансформації системи центр-периферійних відносин в умовах формування нових геополітичних, геокультурних та гео економічних образів політичного простору.

**Предметом дослідження** є політологічні аспекти центр-периферійних відносин як результат просторової ідентифікації суб'єктів територіального устрою держави (адміністративних одиниць, геокультурних зон, регіонів).

**Методи дослідження** ґрунтуються на використанні філософських, загальнонаукових принципів пізнання: системності, історизму, об'єктивності. Специфіка дослідження обумовила також необхідність використання методів історіографічного аналізу і синтезу, історичного, синхронного та порівняльного підходів. Так, застосування порівняльного методу дозволило співвідносити наявні теоретико-методологічні, геополітичні, цивілізаційні, культурологічні, географічні принципи щодо визначення змісту категорій «центр» та «периферія» в їх системному діалектичному зв'язку. Метод структурного дослідження був використаний при аналізі функціонального значення центр-периферійної системи координат розвитку територіально-політичного утворення та його адміністративного устрою. У дослідженні застосовувався хронологічний метод, запозичений з історії та географії. Це дозволило дослідити територіально-політичний простір через формування, синтез образів різних територій, що відобразилось на моделюванні віртуальних об'єктів, які здатні впливати на політичні процеси. Користуючись методами індукції, структурно-функціонального аналізу, теоретичного моделювання, абстрагування, автор дослідив геокультурний регіон в адміністративно-територіальному устрою держави як суб'єкта політичного процесу в центр-периферійній системі координат. Своєрідність досліджуваної проблеми, яка має міждисциплінарний характер, обумовила використання статистичного та прогностичного методів суміжних суспільно-політичних наук.

**Наукова новизна одержаних результатів.** Дисертація є однією з перших спроб створення цілісного наукового дослідження проблеми співвідношення центру і периферії в територіально-політичній системі держави з позицій просторової ідентифікації. У роботі також аналізуються проблеми історикотериторіальних та геокультурних аспектів розбудови України в контексті творчого використання центр-периферійних світових моделей та конкретних регіонально-управлінських стандартів.

У межах проведеного дослідження одержано результати, які мають таку **наукову новизну**:

1. З'ясовано, що бінарна пара «центр - периферія» відноситься до числа вихідних онтологічних універсалій, з яких складається фундамент уявлень про суспільство. Доведено, що центр-периферійна організація світу має позачасовий характер, а також не є й суто просторовою і з часом може зовсім не мати географічних горизонтальних прив'язок, а також те, що центр-периферійність є відносною, умовною, рухливою системою координат, де економічний або культурний центр може не співпадати з політичним або адміністративним ядром. Така «відкритість», «віртуальність» центр-периферійної конструкції дозволяє перебороти песимістичні версії суспільно-політичного розвитку.

2. Здійснено аналіз концептуальної трансформації предмета центр-периферійних відносин з позицій різноманітних науково-теоретичних підходів: геокультурних, геополітичних, цивілізаційних, світосистемних та регіональних.

3. Досліджено історичну реконструкцію формування та набуття політичного значення теорії центр-периферійних відносин. Визначені чинники, що впливають на процес трансформації центр-периферійних відносин.

4. Встановлено, що тлумачення теорії суверенітету впливає на функціональну специфіку центр-периферійних відносин. Від цього залежить успішна розбудова демократичних інституцій, пов'язаних із правовими межами і противагами центральної влади й провінційних суб'єктів, тобто питаннями центр-периферійних відносин.

5. Окреслено моделі устрою адміністративно-територіальних систем та доведено, що федералізм постає конституційним засобом запобігання ієрархізації й централізації.

6. Обґрунтовано, що федералізм припускає компроміси між учасниками вертикальних (адміністративних) та горизонтальних (територіальних) центр-периферійних відносин.

7. Доведено, що учасниками центр-периферійних відносин у територіально-політичних системах є не тільки суб'єкти адміністративно-територіального поділу, але й регіони, які виступають основою «позатериторіального» федералізму.

8. Виявлено, що «периферійність» регіону, яка сформована на межі двох «материнських культур» - сильних в економічному й культурно-політичному відношенні держав, постає потенційним інваріантом територіально-політичного відцентровування. У даному плані процес розвитку країни представлено не стільки в контексті безперервної, внутрішньо обумовленої еволюції вихідної державної форми, скільки у вигляді дискретної серії історичних переходів, у процесі яких один територіально-політичний устрій, що склався навколо певного регіонального «ядра» як вихідної структури, заміщається іншим, кристалізація якого відбувається вже на другій регіональній основі.

9. Проаналізовано місце соціокультурних чинників в оформленні просторового образу територіально-політичного утворення.

10. Визначено, що при ігноруванні на офіційному рівні, регіоналізм існує в пасивній (подавленій) формі й проявляється в звичаях, типах менталітету, публічній (електоральній) активності, культурних особливостях і навіть у регіональному структуруванні політичної влади.

11. Представлено авторське бачення щодо подальшої розробки стратегії регіональної політики України.

12. Встановлено, що інтенсивність культурно-ідентифікаційних та суспільно-політичних процесів прикордонних зон відбиває загальнодержавну концепцію геопросторового розвитку. Це має відображення в існуванні протилежних стратегій щодо прикордонного діалогу. Ґрунтуючись на аналізі процесу формування територіально-політичного устрою та особливостях культурно-історичних регіонів як суб'єктів політичних процесів, виявлено та систематизовано геокультурні образи України як територіально-політичного утворення.

13. Представлено наявні ієрархії просторових ідентичностей у регіональному розвитку сучасної України та проаналізовано особливості геокультурного та геоекономічного простору з позиції центр-периферійних відносин у межах сучасного адміністративно-територіального устрою.

14. Підтверджено, що відсутність загальноприйнятого образу національного простору обумовлює домінантність локальних, місцевих ідентичностей та низьку лояльність до центру як невдалого уособлення «великої традиції» в ціннісно-змістовному значенні. Це посилює відцентрові тенденції та прагнення до зміни територіального устрою, активізує регіоналістську проблемність. Стихийні форми забезпечення присутності регіонів у «Центрі» виявляються компенсаторним механізмом включення периферії в діяльність центру в умовах втрати ним своєї легітимності.

**Практичне значення** одержаних результатів полягає в тому, що загальні положення і висновки можуть бути використані у визначенні геопросторової доктрини України; у процесі створення внутрішньодержавної стратегії забезпечення

гармонійного розвитку регіонів; підвищення доцентрових тенденцій у процесі регіональної консолідації національного простору; у правотворчості, в тому числі пов'язаного з удосконаленням законодавства з питань подолання асиметрії регіонального розвитку. У дисертації розглядається система понять, які важливі в практичному плані при дослідженні територіальної проблематики, виборі механізмів реінтеграції України з державами Союзу Незалежних Держав та Європейського Союзу, для вирішення існуючих територіальних суперечок і розбіжностей та задля попередження нових. Представлені положення спрямовані на реформування внутрішньополітичної ситуації в Україні шляхом свідомого когнітивного конструювання образів регіонів, або регіональної політики. Крім того, ряд положень дослідження можуть бути використані у навчальному процесі, при підготовці загальних і спеціальних курсів, навчальних посібників з даної проблеми.

**Апробація результатів дисертації.** Огляд основних положень і висновків наукового дослідження здійснювався на методологічних семінарах кафедри політології Миколаївського державного університету ім. В.О.Сухомлинського та кафедри державної політики і менеджменту Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили, Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум 2007: стратегії України в геополітичному просторі» (Ялта, 2007), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політичні, соціально-економічні й етнонаціональні процеси в південному регіоні України» (Миколаїв, 2003) та Могилянських читаннях у Миколаївському державному гуманітарному університеті імені Петра Могили (2002-2006 рр.), X Всеукраїнській науковій конференції з історичного краєзнавства в контексті регіональних досліджень» (Донецьк, 2001). Деякі положення дослідження знайшли відображення в матеріалах Всеукраїнських конференцій, які проходили у Східнослов'янському національному університеті імені В.Даля та Донецькому державному університеті управління.

**Публікації.** Результати дослідження опубліковані в колективних працях: хрестоматії «Державне управління та місцеве самоврядування», посібнику «Організація державної служби в Україні: теорія та практика», яким надано Міністерством освіти і науки України гриф для використання у вищих навчальних закладах. Крім того, основні положення дисертації розкриваються у 11 статтях, опублікованих у збірниках, які постановами ВАК України внесені до переліку наукових видань, де можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт з політичних наук.

**Структура дисертації.** Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації - 238 сторінок, з них основний текст складає - 183 сторінки. Висновки займають - 6 сторінок. Додатки розміщені на 13 сторінках. Список використаних джерел становить - 36 сторінок (476 найменувань).

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ**

У вступі обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено об'єкт і предмет, мету і завдання дослідження, висвітлено наукову новизну, апробацію та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Концептуальні засади політологічного дослідження природи адміністративно-територіального устрою та центр-периферійних відносин» з'ясовано чинники актуалізації дослідження даної проблеми, ступінь її розробки у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, проаналізовано джерельну базу і визначено методологію дослідження.

**У першому підрозділі «Стан наукової розробки проблем центр-периферійних відносин та джерельна база дослідження»** на основі вивчення численних робіт зарубіжних і вітчизняних вчених обґрунтовуються питання співвідношення центра і периферії, які пов'язані з аналізом принципів функціонування політичних систем. Глибоке дослідження надало можливість виокремити типологію територіально-політичних утворень, яку охарактеризовано з позицій нового підходу до дослідження проблеми в умовах відродження української державності. У розділі акцентується увага на те, що в центр-периферійній моделі світу Україна розглядається як цілісний суб'єкт лише умовно, оскільки сама являє гранично-асиметричну центр-периферійну систему - у географічному, економічному й соціокультурному плані. У даному підрозділі обґрунтовуються розробки прихильників різних науково-методологічних підходів: культурно-цивілізаційного, історичного, економічного, світосистемного, геополітичного, політико-правового.

Аналізу понять «центр» та «периферія» як категорій «повсякденної» онтології «екологічна теорія сприйняття» Дж.Гібсона, «семантичний простір» у В.Петренко, «підсвідомого почуття розмірності» Е.Хола, «соціальна топологія» П.Бурстє, «теорія центральних місць» В.Кристаллера, «структурний простір і час» Е.Еванс-Причарда, «етнічні поля» і «антропогенні ландшафти» Л.Гумільова, «коннітивні карти» І.Толмена, К.Лінча, «співвідношення мови і форми життя» Л.Вітгенштейна, М.Хайдеггера, М.Фуко, «різнібічні категорії адміністративно-територіального устрою» Д.Віко, І.Гердела, Т.Гегеля, К.Маркса, М.Данілевського, О.Шпенглера, А.Тойнбі, Ш.Ейзенштадта, Е.Шілза, Ж.Аттакі, «теорія залежності й слаборозвинутості» С.Аміна, Т.Дус-Сантуса, Ф.Кардозо, Є.Фалетта, А.Франка, Р.Пребиша, І.Валлерстайна, «види світо-економік» Ф.Броделя, «світове ядро» П.Тейлора, Х.Кларка, Ж.Модельського, У.Томпсона, «просторове розміщення» А.Гетнера, М.Баранського, А.Усаченко, Ц.Мереста, Б.Ішмуратова, Ю.Саушкіна, Б.Семевського.

У роботі звертається увага на те, що особливість центр-периферійного погляду в названих авторів полягає в тому, що вони є одночасно частиною сучасних соціальних наук і однією з конструкцій повсякденної свідомості, якій властиво розташовувати навколишні явища й власне «я» по центр-периферійній осі в різних системах координат.

Далі зазначається, що у зв'язку з тим, що у жодному розвиненому суспільстві периферія не виступала однорідним пасивним масивом, вченими були запроваджені поняття, які диференціювали частини периферії: «напівпериферія», «периферія ближня, далека», «зовнішня зона» та ін. Сьогодні ці поняття набули широкого вживання під час вивчення проблем регіоналістики.

У цьому контексті критично проаналізовані погляди дослідників про те, як регіоналізм стає втіленням внутрішньодержавної та міждержавної системи центр-периферійних відносин. Серед актуальних та плідних напрацювань з цієї теми наводяться праці ПАванесової, Ф.Ауєрбаха, У.Айзарда, З.Бжезинського, В.Блаша, П.Богатирьова, В.Брандта, Ж.Будвіля, Н.Горіна, Ж.Готтмана, А.Гранберга, О.Гриця, М.Зам'ятіна, У.Ізарда, Т.Іноуті, І.Юффе, Н.Калдора, Л.Кольба, А.Кочеткова, О.Кузнецова, Г.Лаппо, К.Левіна, А.Леша, Ф.Листенгурта, В.Любовного, Х.Маккіндера, М.Мамардашвілі, Е.Маркузена, М.Межевича, А.Нещадіма, М.Петрова, А.Петровського, М.Рабиновича, Х.Річардсона, Б.Родомана, С.Рубінштейна, Х.Сато, В.Семенова-Тянь-Шанського, В.Симоненка, А.Сінявського, А.Тревиша, Ю.Узун, Ю.Ульмана, І.Утехіна, А.Фільбрика, Дж.Фрідмана, П.Хаггета, Т.Хагерстрада,

С.Харриса, К.Хаусхоффера, Д.Ходжаєва, Х.Хойта, Б.Хорева, Р.Челлена, М.Шмельової, ...П.Юкарайнена, М.Ярошевського та ін.

Аналіз вищезазначених робіт, по-перше, дав можливість оцінити їх внесок у дослідження проблеми регіоналістики, по-друге, взяти на озброєння деякі їх теоретичні положення, висновки та рекомендації, по-третє, виявити в цій проблемі «білі плями» і обрати їх предметом даного дослідження.

**У другому підрозділі «Аналіз зарубіжних та вітчизняних територіально-політичних систем»** подано розгорнуту характеристику загальнонауковим методам дослідження та показано, що саме дає використання кожного з них. Проаналізовано, зокрема, метод об'єктивності, принцип історизму, принцип гуманізму, метод системного аналізу та ін. Значну увагу приділено обґрунтуванню доцільності більш широкого використання філософського підходу, який допомагає знайти відповідь на ключове питання теми дослідження: Чому центр-периферійна структура територіально-політичного утворення є індикатором внутрішніх і зовнішніх процесів?

Відзначено той факт, що процес зародження та розвитку інституційних основ центр-периферійних відносин, які заклала експансія, спрямована на територіальне розширення й підпорядкування в епоху імперіалізму.

Досліджено роботи західних та вітчизняних вчених, присвячених безпосередньо проблемам адміністративно-територіальних утворень на основі відносин «метрополія-колонія», «центр-провінції», «центр-національні політичні утворення». У цьому плані зокрема охарактеризовані такі концепції: «структурна теорія імперіалізму» Р.Гільфердінга, Й.Галтунга; «заокеанський імперіалізм» З.Бжезинського; «автономія» Л.Гумельова; «види федерацій» Г.Еллінека, Д.Хенриха, Г.Таллока, К.Левіна, Ж.-Ж.Руссо; «теорія суверенітету» А.Токвіля; «теорія подвійного суверенітету» А.Медісона, А.Гамільтона, Г.Кельзена, Г.Вайнца; «теорія неподільності суверенітету» М.Зайда, М.Еллінека, П.Лабанда, П.Уіллоуба, Г.Геллера, А.Кунца, Н.Палієнко; «закон збереження запасу історичних сил» М.Данилевського; «нові Суперрегіони Європи»

Д.Деламейда; «інституалізація центру» Ш.Ейзенштадта; «дуалізм центру і периферії» М.Бердяєва; «старий і новий регіоналізм» І.Владимирова, Ю.Шишкова, Л. та Р.Євстегнеєвих.

В роботі зазначається, що застосовуючи методи об'єктивності, системного й комплексного підходу, структурно-функціонального аналізу, технологічний, порівняльний, соціально-психологічний метод, автор зробив спробу досягнути поставленої мети та виконати основні дослідницькі завдання.

**Другий розділ «Ідентичність як чинник конструювання та територіально-політичної системи»** присвячений дослідженню визначення системних властивостей ідентифікації в структурі політичної реальності, яка включає політичний процес, політичну ідентичність та політичну структуру.

**У першому підрозділі «Символізація суспільно-політичних процесів»** проаналізований процес конструювання політичної реальності і визначено в ньому місце і роль символу, який обумовлює адекватне сприйняття індивідуальною і масовою свідомістю різного роду змін, що відбуваються в суспільстві. У цьому плані розглянуто роботи Р.Барта, Р.Бенедикта, П.Бергера, Л.Бернуаса, Д.Бідні, К.Гаджієва, К.Гирця, М.Гравітца, М.Ільїна, Є.Кассієра, О.Лосєва, Т.Лукмана, М.Мамардашвілі, Д.Мисюрова, Р.Мукерджі, А.П'ятигорського, Р.Пента, Н.Рулана, А.Соломоника, Л.Уайта, А.Уайтхеда, А.Щербініна та ін. Доведено, що саме вони зробили помітний внесок у розробку філософії символічних форм, що виступає методологічною основою

для визначення символічної системи як «посередника» між людиною і зовнішнім світом.

Особливий акцент зосередився на дослідженні проблеми загальнолюдської цінності символу і його ролі в становленні культури, бо символи (державні, національні; релігійні) є цементуючими елементами будь-якої соціально-політичної системи та необхідною передумовою утворення національної держави. Вони виражають загальні риси національного характеру, настанови і цінності нації, найважливіші аспекти її культури та історії.

Усе це дало змогу зробити висновок про те, що символіка, яка використовується в політиці, обов'язково містить ознаки, за якими суб'єкти політики ідентифікуються і відповідно виокремлюють себе від подібних. Їй властива значна стійкість і сила інерції, завдяки закладеній в ній культурно-історичній основі. У той же час виявлено, що політична символіка не завжди постійно й адекватно відображає реальний об'єкт, скоріше вона прагне відобразити бажане й очікуване.

**У другому підрозділі «Еволюція соціокультурного змісту політичної ідентичності»** проведено аналіз проблеми конструювання ідентичностей, у рамках яких детермінується символічний характер політики. Автором вирішено низку теоретичних і концептуальних питань, серед яких є уточнення та розкриття понять «ідентичність» та «ідентифікація»; характеристика основних наукових принципів і методів пізнання, застосування яких дозволило викласти матеріал у послідовній і логічно завершій формі.

Досліджуються відповідні концепції Б.Андерсона, С.Артановського, Ю.Арутюняна, Р.Барта, П.Бергера, Р.Бернса, Є.Гелленера, І.Гофмана, Л.Дробижева, І.Кресіної, М.Лебедева, Т.Лукмана, Є.Маркаряна, О.Недавної, В.Тишкова, Є.Хобсбаума, В.Хотинця, П.Шихірева та інших вчених.

У розділі показано, що названі дослідники: 1) чітко визначили механізм формування ідентичності як суб'єктивної реальності; 2) довели, що ідентифікація є складовою процесу трансляції соціокультурних відносин у просторі та часі, вона набуває роль соціально-культурного регулятора, який дає змогу відтворювати усталену «картинку світу» і забезпечує адаптацію особи в оточуючому середовищі (соціокультурному, політичному, економічному та ін.); 3) висунули і обґрунтували еволюцію соціокультурного змісту політичної ідентичності, яка включає процес державотворення, адміністративно-територіальні зміни, мобілізацію (військову або для реалізації месіанської ідеї), організовану релігію, народні рухи, що мають метою культурне або політичне відображення; 4) визнали, що одним із найбільш діючих засобів етнічного відродження є створення (або відродження) міфів про обраність, або про «месіанське» призначення народу; 5) зазначили, що національна ідентичність, яка містить ціннісні орієнтири існування спільноти, зберігається завдяки функціонуванню етносоціальної пам'яті, яка утримує етнокультурну та соціально-політичну інформацію.

**У третьому підрозділі «Інституалізація ідентичності в процесі розвитку територіально-політичних систем»** проаналізовано процес розвитку територіально-політичних утворень та доведено, що в процесі формування сучасної політичної реальності беруть участь, по-перше, всі складові ідентифікаційного процесу (індивідуальний, етнічний, локальний, національний), по-друге, процес ототожнення, самоприписування індивіду, або групи до певного простору відбувається згідно суворой логіки, по-третє, базовим елементом політичної реальності є прототип, який формується в масовій свідомості під впливом культурної тенденції, як засобу передачі значимої соціокультурної інформації і чинника, що суттєво обумовлює легітимність

соціополітичного утворення. Дослідження відповідних праць, зокрема, М.Данилевського, М.Крилова, Н.Налчаджяна, Є.Сміта, Ф.Тьонніса, М.Хечтера, Я.Чеснова та інших дало змогу зробити висновок, що властивістю різних видів ідентифікації, по-перше, є здатність впливати на систему принципів організації суспільства, в якому вибудовується ієрархія ідентичностей, а по-друге, обумовлювати створення механізмів суспільного діалогу між окремими формами самоорганізації суспільних структур (регіональними, релігійними, етнічними та іншими групами).

**Третій розділ «Культурно-історичні регіони України як суб'єкти політичних процесів»** присвячений дослідженню еволюції формування територіально-політичного устрою України, де особлива увага звертається на геокультурні образи національного простору, та ієрархії культурних просторових ідентичностей у регіональному розвитку.

*У першому підрозділі «Еволюція формування територіально-політичного устрою України»* відзначено той факт, що формування державної території України в її сучасних кордонах у більшості випадків відбувалася в умовах існування князівської Русі, хмельниччини, Річі Посполитої, в рамках Російської, Австро-Угорської імперій та СРСР, але цілий ряд політичних факторів призвели до дестабілізації соціуму і втрати незалежності.

У роботі ґрунтовно характеризуються вище окреслені етапи цього процесу, а також звертається увага на кінець XVI-XVIII ст., коли було здійснено вичленовування зі складу Речі Посполитої території Малоросії (Гетьманщини) і початок колонізації Слобожанщини.

Мова ведеться й про кінець XVIII-XIX ст. - пору прискореної колонізації Північного Причорномор'я (після 1783 р.), оформлення «Новоросійської» губернії з центром у м.Одесі. На цьому етапі відбувається приєднання до Російської імперії Правобережжя Дніпра.

Розглядаються й інші історичні етапи розвитку України, зокрема середина XX ст., коли було включено до складу СРСР Східну Галичину (1939 р.), Північну Буковину (1940 р.), Закарпаття (1945 р.), а після Великої Вітчизняної війни передано Кримський півострів у адміністративне підпорядкування УРСР (1954 р.).

Використання різнопланових джерел і насамперед досліджень вчених К.Арсеньєва, Д.Багалія, Л.Берга, Я.Дашкевича, М.Драгоманова, Л.Котляра, Ю.Котляра, В.Семенова-Тянь-Шанського, П.Толочка, А.Фортунатова, Я.Шашкевича, С.Шелухіна, Р.Шпорлюка, А.Ярошевича та інших, дало змогу засвідчити, що Русь-Україна стала пограничною країною, для культури якої характерна можливість та соціокультурна межовість і соціокультурна периферійність. Такі особливості регіонального устрою країни призвели до слабкості та невизначеності культурно-політичного ядра національного утворення.

*У другому підрозділі «Геокультурні образи національного простору України»* відзначається той факт, що цілісність України складається з образу в якості об'єкта та образу в якості суб'єкта геополітичних відносин. Акцентується увага на дослідженнях сучасних уявлень про Україну і зокрема на її роль у регіоні Східної Європи та макрорегіонах (Євразія) і світі.

Цінний фактичний матеріал і відповідні теоретичні узагальнення, отримані в роботах сучасних російських і вітчизняних дослідників М.Вегеша, Ф.Вовка, М.Зам'ятіна, Ю.Липи, С.Макарчука, А.Пономарьова, П.Чернова та багатьох інших, обумовили висновок про те, що статус України як держави в системі центр-периферійних світових відносин пов'язаний із самоідентифікацією її громадян, з

міцністю локальних іконографій, зі сталістю та позитивністю образів територіально-політичного утворення.

У ході детального розгляду різних історико-культурних аспектів територіального розвитку України вказується на вкорінену проблему відсутності єдиного центру, навколо якого повинна була інтегруватися українська нація.

Після цього узагальнюється матеріал про сучасне прагнення України зміцнити національно-політичну і територіальну єдність України і обґрунтовуються думки про актуалізацію завдання утвердження міжнародно-правової суб'єктності, уникнення ізоляції від Європи, трансформації статусу «держави-кордону» (периферії) у статус «транзитної держави» (ядра регіонального співробітництва).

**У третьому підрозділі «Ієрархії просторових ідентичностей у регіональному розвитку України»** проаналізовані основні причини регіональної різноманітності України та проведено порівняльний аналіз переваг етнічної, національної та регіональної ідентичностей.

Дослідники Є.Вілсон, М.Грох, Т.Карозерс, Д.Корчинський, М.Рябчук, Д.Фурман однакові в тому, що подолання різноманітності регіонів не означає асиміляції та уніфікації культурно-історичних особливостей регіонів. Здобувач погоджується з їх висновками про те, що етнонаціональна ідея поки що не довела спроможність консолідувати українське суспільство.

У роботі також наводяться твердження Л.Залізняка, Л. Качківського, О.Лановенка, О.Ржевського про те, що Україна традиційно до кінця XVIII ст. належала до європейської культури, але в подальшому була насильно долучена до чужої їй традиції східної деспотії. Тому прояви південно-східного регіоналізму з його тяжінням до Росії, є формою «периферійної» психології.

Дослідження ідентифікаційних особливостей у географічно віддалених містах східного і західного регіонів (Донецька і Львова) дають підстави для висновків про різницю між специфікою системи ідентичностей для представників обох регіонів. У яскравій формі феномен регіональної ідентичності представлений у Криму, де татари, кримчаки бажають іменуватися автохтонним населенням, а тому звертають увагу на «національний дискомфорт», що є наслідком стурбованості збереження етностатусної та культурної системи.

У роботі доведено, що в сучасній складній ситуації, сукупність ідентичностей регіонів здатна стати фундаментом для оформлення української ідентичності в разі поширення серед громадян із різних регіонів усвідомлення цінності єдиної держави і суспільства, об'єднаних історичним минулим та політичним майбутнім.

**У четвертому підрозділі «Центр-периферійні відносини в передбачуваних умовах зміни адміністративно-територіального устрою України»** проведено аналіз проблеми щодо моделей територіального будівництва держави -федеративної або унітарної. Доведено, що кожна із цих моделей має недоліки: федералізм при слабкій правовій базі й неефективному центрі веде до сепаратизму, унітаризм викликає невдоволення «потужних» регіонів.

Посилаючись на сучасні доробки вчених, автор виділив три впливові «регіональні групи (клани)»: дніпропетровський, київський і донецький, а також декілька кланів «другого ряду»: харківський, одеський і кримський. Ці, так звані, «клани» стали неформальними структурами, які, спираючись на регіональні фінансові і промислові ресурси, посилюють лобіювання інтересів підприємницьких груп регіонів. Над ними «надбудовуються» інформаційні холдинги з метою обслуговування

інтересів однієї або декількох політичних партій, які прагнуть створення «своїх» представництв в органах влади.

Ще одна група, що складається з одинадцяти областей, знаходяться в зоні з низьким інвестиційним потенціалом і середнім рівнем ризику. З одного боку, це області, які демонструють зростання в промисловості й сільському господарстві - Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська і Чернівецька. З іншого - Сумська, Херсонська, Житомирська, Чернігівська і Кіровоградська області, які перемістилися з групи базисних регіонів. Ці області мають добрий інвестиційний потенціал, проте без допомоги центру їм не обійтися.

Акцентується увага на тому, що перебування регіонів України у складі різних держав є одним із чинників асиметрії адміністративно-територіального устрою держави.

Морфоментричні характеристики державної території обумовлюють ступінь доступності до регіонального центру з периферії: віддаленість адміністративного центру від геометричного та компактність областей. Для існуючого адміністративно-територіального устрою характерні наявність численних анклавів через смужність та багатосмужність.

Результати порівняльного аналізу відповідних проектів С.Гриневецького, М.Мовчана, В.Парсаданова, А.Ревенка, А.Сурової, Р.Туровського та інших вилилися у висновок про те, що концептуальна асиметрія у визначенні перспектив розвитку адміністративно-територіального устрою України є наслідком сформованих диспропорцій у розвитку регіонів. Загострення міжрегіональних протиріч є не наслідком історії, а результатом кризи моделі реінтеграції - моделі підтримання рівноваги між інтеграційними та дезінтеграційними, центр-стрімкими та відцентровими процесами, що розгортаються в державі.

Автор дисертації вважає, що тільки ефективна модель реінтеграції передбачає відтворення єдиного загальнонаціонального простору (економічного, соціально-політичного, культурного та інформаційного, простору громадянської безпеки) незалежно від форми адміністративно-територіального устрою. Будь-який устрій відіграє лише технічну роль, а механізмом гармонізації повинні виступати центр-периферійні відносини.

У висновках підводяться підсумки проведеної автором роботи, сформульовано виявлені закономірності й тенденції відносно того, що усвідомлення суспільством власного місця в системі соціокультурних координат відбувається завдяки створенню картини світу, структурними елементами якої є опозиційні пари, «добро-зло», «ми-вони», «життя-смерть», «верх-низ», «розвиток-упадок», «центр-периферія» та інші, синхронізація яких створює індивідуальні світи.

Універсальність категорії «центр-периферія» проявляється в її позачасовому характері, що обумовлюється усталенням соціально-політичного цілого та поступовим послабленням залежності від географічних горизонтальних прив'язок.

«Центр-периферійність» відіграє роль рухливої системи координат, де центр (економічний, культурний, політичний) може не співпадати з адміністративним. «Віртуальність» такої конструкції дозволяє створювати оптимістичні прогнози майбутнього суспільно-політичного розвитку.

Спільним здобутком різних теоретичних шкіл стало визнання впливовості осі «центр - периферія» на суспільний розвиток. Незважаючи на різноманіття аспектів дослідження цієї осі (територіальний, соціально-організаційний, ціннісно-змістовний, економічний), більшість наукових шкіл аналізували центр-периферійні відносини,

виходячи із статичності соціополітичних систем, в яких статус «Центру» та «периферії» є одвічним, незмінним. Динамічні характеристики визнавалися притаманними лише зв'язкам у сталій системі.

У роботі відзначено той факт, що сучасні підходи виходять з оптимістичного бачення центр-периферійної системи, яка визнається динамічністю. Динамічні характеристики обумовлюються мінливістю «полюсів»: центр-периферія- центр та їх багатозмістовністю: будь-який «Центр» постає одночасно «периферією» відносно іншого «центру». Сучасні підходи базуються на поліцентричній структурі, яка притаманна існуючій світовій системі.

Велика кількість змістів, що вміщуються в геопросторові образи обумовлена нашаруваннями інтерпретацій простору, до якого суспільство формує власне відношення (локально-територіальний, культурний, правовий, соціально-політичний, інформаційний, світовий та ін.). Отже, сучасний світ постає як реалізація схем-інтерпретацій. Розвиток суспільства обумовлює трансформацію ментальних образів та соціальних очікувань у суспільстві, які з часом обумовлюють зміну в структурі опозиційних пар.

Функціональну специфіку сучасних центр-периферійних відносин обумовлює динаміка перерозподілу обсягу політико-правових можливостей суб'єктів політичних систем макро- та мікрорівнів. Так, тлумачення теорії суверенітету демонструє версії «перекидання» якостей центру до периферій та, навпаки, залежно від набуття чи втрати якостей, які характеризують суверенну одиницю. Обсяг суверенітету (абсолютний, частковий та ін.) обумовлює морфологію центр-периферійних відносин у системі адміністративно-територіального устрою. Так, федералізм постає конституційним засобом запобігання ієрархізації централізації. Федерація передбачає рівність локальних частин, в той час як одиниці в складі конфедерації можуть нагадувати центр-периферійну модель. Федералізм демонструє здатність системи до «перевертання» функціональних характеристик центру та периферії, що обумовлено природністю компромісів між учасниками вертикальних (адміністративних) та горизонтальних (територіальних) центр-периферійних відносин.

Існуючі центр-периферійні відносини часто призводять до того, що адміністративно-територіальний устрій держави набуває умовних рис, оскільки реальними суб'єктами внутрішньополітичних процесів постають територіальні утворення, які не наділені офіційним статусом у державі. Світова практика демонструє множинність квазіунітарних, квазіфедеративних устроїв.

Так, регіони можуть виступати основою «соціологічного» або «позатериторіального федералізму». Надання регіонам якостей суб'єктів політичного процесу виступає методом залучення регіональної еліти до участі у політиці, формою опозиції державному націоналізму, формою інтеграції у позанаціональні структури та, таким чином, формою денационалізації взагалі. Проте, регіоналізм постає формою подолання наслідків негативної глобалізації.

Отже, по-перше, сучасний етап розвитку пов'язаний зі зміною принципів організації суспільства, що будується на горизонтальній логіці інтеграції, з характерним розвитком інформаційних систем. Мережне суспільство диференціюється на строкаті групи. Тому будь-яка інтеграція має бути заснована на малих формах самоорганізації, «знизу нагору». Периферійні елементи тут неможливо уніфікувати, вони самодостатні й автономні від центральних.

По-друге, потенційним варіантом територіально-політичного відцентрування постає «периферійність» регіону. Це може бути обумовлено розташуванням на стику

двох «материнських культур» та феноменом збереження енергії, яке пояснюється віддаленістю від активних центрів та виконанням функції стабілізатора системи. Так, територіально-політичний устрій, що склався навколо певного регіонального «ядра» як вихідної структури може замінюватися іншим, кристалізація якого відбувається вже на іншій регіональній основі.

По-третє, регіоналізм у формі національної ідентичності формує комунікативний простір. Отже, незалежно від визнання існує у вигляді сталої регіональної ідентичності, яка проявляється в звичаях, типах менталітету, публічній (електоральній) активності, культурних особливостях. Вона може набувати інституційних форм у регіональному структуруванні політичної влади.

По-четверте, домінантність місцевих ідентичностей послаблює лояльність до загальноприйнятого образу національного простору. Це формує відносини до Центру як такого, що не відповідає суспільним очікуванням. В умовах втрати центром власної легітимності посилюються відцентрові тенденції та прагнення до зміни адміністративного устрою.

По-п'яте, центр зацікавлений у регіоналізації еліти, окремішність якої обумовлює роздріблення опозиційності Периферії відносно Центру. Але під час втрати центром легітимності така ситуація супроводжується локальними соціокультурними «вибухами», що призводить до виникнення опозиційних центрів.

По-шосте, інтенсивність культурно-ідентифікаційних та суспільно-політичних процесів у регіонах відбиває здатність державних інститутів впливати на презентацію локальних образів у контексті загальнонаціональної ідентичності. Наявність «конфлікту образів» у державі демонструє невизначеність концепції геопросторового розвитку.

По-сьоме, особливості розташування України, сусідство зі степом та периферійне розташування на межі західноєвропейської цивілізації та Сходу, призвело до надмірної дестабілізації соціуму та довготривалої відсутності державності. Це створило суперечливий соціокультурний комплекс, західний за соціально-політичним типом, східновізантійський за етичним, східностеповий за способами соціальної діяльності. Україна є пограничною, кросцивілізаційною країною, для культури якої характерна межовість та соціокультурна периферійність. Формування державної території України в її сучасних кордонах здебільшого відбувалося в рамках Російської імперії та СРСР, а територіальний устрій вперше зафіксовано лише у 1977 р.

По-восьме, культурно-історичні регіони України є носіями реліктових форм соціополітичної орієнтації, яка дається взнаки в умовах адміністративно-територіальної, економічної, культурної та геостратегічної асиметрії регіональних уподобань.

По-дев'яте, дискредитація Центру, втрата лояльності до загальнополітичної стратегії розвитку призвели до активізації політичної активності регіонів. Це підвищило ризик відцентрових тенденцій, обумовлених не лише політичною риторикою, але й довготривалою відсутністю державної регіональної політики, значними диспропорціями в економічному та культурному розвитку. Проблеми місцевого самоврядування та місцевого адміністративного управління, міжбюджетної асиметрії, податкової політики та проблеми значних диспропорцій адміністративно-територіального устрою (значне коливання населення, площі областей, кількості районів та селищ в областях та ін.) каналізувалися в архаїчних історико-культурних формах, які мали наочно демонструвати опозицію Центру.

По-десяте, вилучене з риторики поняття «регіон» навіть не мало до 2005 р. загальноприйнятого тлумачення та носило умовний характер, метою якого було означення маргіальності, периферійності частин політичного цілого. Проте саме зі сталістю та позитивністю образів наявного територіально-політичного утворення, з якістю самоідентифікації громадян, з міцністю локальних іконографій та їх інкорпорованістю у загальнонаціональну ідентичність залежить статус України як держави в системі центр-периферійних світових відносин.

По-одинадцяте, образ геокультурного, політичного, транспортного та ін. центру ніколи не надається ззовні. Цей образ може сформуватися лише як внутрішній, лише при наявності високої самооцінки у мешканців певної території, які демонструють внутрішню цілісність та цілеспрямованість. Локальні ідентичності вбудовані у загальнонаціональну. Проте, українська національна свідомість виявилася розколотою, амбівалентною. До того ж ця амбівалентність є територіально вираженою. Громадяни переважно мають «подвійну ідентичність» при домінуванні локальної, що є «захисною реакцією на політичні перетворення». Розбіжності в ідентифікаціях свідчать про значну амплітуду розходження позицій громадян з різних регіонів щодо низки питань «загальнонаціонального характеру, насамперед, стосовно державної мови, вибору суспільно-політичної моделі, геополітичного вектора, розколу православ'я та інших».

Усе вищевикладене вказує на слабкість та невизначеність культурно-політичного ядра національного утворення, на вкорінену проблему відсутності єдиного центру, навколо якого повинна ущільнитися українська нація. «Природні» культурно-історичні регіони України традиційно відчують власну маргіальність у загальному Цілому, що обумовлює сталість соціально-політичних тенденцій у національному розвитку.

На основі проведеного дослідження, автор висловлює такі відповідні практичні рекомендації.

Загальні положення і висновки можуть бути використані:

- у визначенні геопросторової доктрини України;
- у процесі створення внутрішньодержавної стратегії забезпечення гармонійного розвитку регіонів;
- підвищення доцентрових тенденцій у процесі регіональної консолідації національного простору;
- у правотворчості, в тому числі і з удосконалення законодавства з питань подолання асиметрії регіонального розвитку;
- у розробленні й читанні нормативних і спеціальних курсів у вищих навчальних закладах;
- у підготовці курсових, дипломних, кандидатських та докторських робіт з даної проблематики.

**Основні положення й результати дисертаційного дослідження викладені в таких публікаціях:**

1. Державне управління і місцеве самоврядування в Україні: Хрестоматія. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник. -Т. 1. (серія «Україна: історія і сучасність». Вип. 2). (Член авторського колективу). - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. - 248 с.

2. Організація державної служби в Україні: Теорія та практика. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник. -Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. - 244 с. (Член авторського колективу).

3. Лісовський В.М. Використання традицій Запорозької Січі в сучасній розбудові паланок на Півдні України // Наукові праці: Науково-методичний журнал. - Вип. 20. - Політичні науки. - Миколаїв. Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004.-С. 61-67.,

4. Лісовський В.М. Адміністративний устрій земель Запоріжжя в період Нової Січі (1734-1775) // Наукові праці: Збірник наукових праць. - Т.12. -Політичні науки. - Миколаїв: Вид-во МФ НАУКМА, 2002. - С. 92-98.

5. Лісовський В.М. Культурно-історичні регіони України та їх роль у політичному процесі розвитку держави // Менеджер: Науковий журнал. - Вип. 4 (38). - Донецьк: Вид-во Донецький державний університет управління, 2006. -С. 182-184.

6. Багмет М.О., Лісовський В.М. Загальні проблеми регіональної політики держави: сутність та зміст // Сучасна українська політика, політики і політологи про неї. - Вип. 7. - Київ - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. -С. 438-448.

7. Лісовський В.М. Регіональна політика в Україні та її роль в модернізаційному процесі становлення держави // Наукові праці: Науково-методичний журнал. - Вип. 27. - Політичні науки. - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. - С. 66-70.

8. Лісовський В.М. Моделі устрою територіально-політичних систем держав // Науковий вісник. - Вип. 17 (37). - Одеса: Вид-во Одеського державного економічного університету, 2006. - С. 55-63.

9. Лісовський В.М. Регіональна політика в контексті політичних досліджень // Сучасна українська політика, політики і політологи про неї: Науковий журнал. -Вип. 8. - Київ - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. - С. 186-196.

10.Лісовський В.М. Теорія «центр-периферійних» відносин: розвиток та концептуальна трансформація // Сучасна українська політика, політики і політологи про неї: Вип. 9. - Київ - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. - С. 255-266.

11.Лісовський В.М. Паланки на території війська Запорізького (виникнення та принципи управління) // Історія України: 36. наук, праць. - Вип. 15. -Київ-Донецьк: Ін-т історії України НАН України, 2001. - С. 133-138.

12.Багмет М.О., Лісовський В.М. Система козацького управління періоду Нової Січі // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: Науковий журнал. - Вип. 9 (55). - Історичні науки. - Луганськ: Вид-во СХУ ім. В.Далі, 2002. - С. 15-19.

13.Лісовський В.М. Геокультурні образи національного простору України: // Наукові праці: Науково - методичний журнал. - Вип. 52. - Політичні науки. -Миколаїв. - Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. - С. 190-195.

## **АНОТАЦІЇ**

**Лісовський В.М. Центр-периферійні відносини в територіально-політичній системі держави з позицій просторової ідентифікації. - Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 - політичні інститути та процеси. - Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2007.

На основі вивчення численних робіт зарубіжних і вітчизняних вчених проведено комплексне дослідження проблеми співвідношення центру і периферії у територіально-політичній системі держави з позицій просторової ідентифікації.

Автор значну увагу приділив процесу трансформації системи центр-периферійних відносин внаслідок формування нових геополітичних, геокультурних та гео економічних чинників політичного простору. Висвітлені теоретичні та

концептуальні проблеми дослідження і уточнено поняття: «ідентичність», «ідентифікація», визначено зміст та суть центру і периферії в контексті політичної науки.

Особлива увага зосереджена на ієрархії просторових ідентичностей у регіональному розвитку сучасної України та проаналізовані особливості геокультурного та гео економічного простору з позицій центр-периферійних відносин у межах сучасного адміністративно-територіального устрою. У дослідженні доведено, що учасниками центр-периферійних відносин є не тільки суб'єкти адміністративно-територіального поділу, а й регіони, які виступають основою «позатериторіального федералізму», також автором сформульовані рекомендації щодо подальшого розроблення стратегії регіональної політики.

**Ключові слова:** політична система, центр, периферія, ідентичність (національна, етнічна, політична), ідентифікація.

**Лисовский В.М. Центр-периферийные отношения в территориально-политической системе государства с позиций пространственной идентификации. - Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 - политические институты и процессы. - Николаевский государственный гуманитарный университет имени Петра Могилы, Николаев, 2007.

На основе изучения многих работ зарубежных и отечественных ученых проведено комплексное исследование проблемы соотношения центра и периферии в территориально-политической системе государства с позиций пространственной идентификации.

Автор значительное внимание уделил процессу трансформации системы центр-периферийных отношений в результате формирования новых геополитических, геокультурных и геоэкономических факторов политического пространства. Освещены теоретические и концептуальные проблемы исследования и уточнено понятие: «идентичность», «идентификация», определено содержание и суть центра и периферии в контексте политической науки.

Исследована историческая реконструкция формирования и приобретения политического значения теории центр-периферийных отношений. Показано, что толкование теории суверенитета влияет на функциональную специфику центр-периферийных отношений. От этого зависит вопрос о границах прав центральной власти относительно субъектов и субъектов относительно центра- вопрос морфологии центр-периферийных отношений. Очерчены модели уклада административно-территориальных систем с позиций центр-периферийных (региональных) отношений. Обосновано, что федерализм выступает конституционным средством предотвращения иерархизации и централизации.

Особенное внимание сосредоточено на исследовании пространственной идентичности в региональном развитии современной Украины и проанализированы особенности геокультурного и геоэкономического пространства с позиций центр-периферийных отношений в пределах современного административно-территориального уклада. Проанализированы государственные мероприятия по ликвидации региональной асимметрии и преодолению центробежных тенденций.

Установлено, что участниками центр-периферийных отношений являются не только субъекты административно-территориального деления но и регионы, которые выступают основой «позатериторіального федералізму», также автором сформулированные рекомендации относительно последующей разработки стратегии региональной политики.

Положения и выводы диссертации создают основу для последующего теоретического исследования проблем соотношения центра и периферии в территориально-политической системе государства с позиций пространственной идентификации.

Фактический материал диссертации, полученные результаты могут быть использованы при написании научных работ в области теории и истории политической науки, государственного управления, в научных дискуссиях с проблем определения внутригосударственной стратегии обеспечения гармоничного развития регионов; в учебном процессе во время проведения нормативных и специальных курсов, при написании учебных, методических пособий.

**Ключевые слова:** политическая система, центр, периферия, идентичность (национальная, этническая, политическая), идентификация.

**Lisovsky V.M. Centre-peripheral relations in the territorial-political system of the State according to spatial identification. - A manuscript**

Dissertation for the candidate of political sciences degree in speciality 23.00.02 - Political institutions and processes. - Mykolayiv State Humanitarian University named after Petro Mohyla, Mykolayiv, 2007.

Dissertation covers centre-peripheral relations in the territorial-political system of the State according to spatial identification. Complex research of this problem was conducted on the broad material of sources.

The author pays great attention to the process of transformation of the centre-peripheral relations system as a result of forming new geopolitical, geocultural and geoeconomical factors of political area. Theoretical and conceptual problems of research are revealed and the sense of categories: "identity", "identification" is denoted. Content and essence of centre and periphery in the context of political science are determined.

Particular attention is concentrated on the hierarchy of spatial identities in the regional development of modern Ukraine. The peculiarities of geocultural and geoeconomical area are analyzed according to centre-peripheral relations within modern administrative-territorial organization. In the research was proved that the participants of centre-peripheral relations are not only subjects of administrative-territorial division but also regions which are the basis of "outside territorial federalism". The author also offered own trends of further development of the strategy of regional policy.

**Key-words:** political system centre, periphery, identity (national, ethnic, political), identification.

Підписано до друку 10. 12 2007 р. Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman». Друк на різнографі. Формат 60х90/16. Умов.друк.арк.1,0. Замовлення Х» 214. Тираж 150 прим.

Редакційно-видавничий відділ МДУ 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24 т. (0512) 35-35-36, т./ф. (0512) 35-03-52 E-mail: [office@mdu.edu.ua](mailto:office@mdu.edu.ua) Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 1522 від 13.10.2003 р.